

6. Падалка Г. М. Художньо-педагогічна інтерпретація музики в структурі професійної підготовки музиканта педагога / Г. М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. праць. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – Вип. 5. – С. 3-11.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

УДК 371**РОЗВИТОК ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ
В ПРАЦЯХ Н. ЗАГЛАДИ**

Артем СТРИЖАКОВ (Кіровоград)

У сучасних умовах соціально-економічних і політичних змін української держави суттєвого значення набувають питання духовного розвитку особистості. Саме тому в державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України “Про освіту”) однією з основ модернізації освіти, проголошено пріоритетність підвищення морально-соціального рівня молодого покоління, а провідним завданням виховання – розвиток у дитини духовних цінностей, духовного здоров’я як домінуючого начала у структурі особистості.

Сьогодні все більше вчителів та вихователів починають розуміти, що виховати моральну дитину без опори на традиційні основи християнського віровчення дуже складно, і робота з духовно-морального виховання має бути безперервною, із урахуванням вікових особливостей дитини, її індивідуальних якостей.

Духовний розвиток психологи розуміють як “ієрархію метамотивів та потреб, виходячи з яких, особистість оцінює себе, інших, довкілля, і найсуттєвішими для духовного розвитку є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психічної досконалості”. Отже, ми бачимо, що духовність розглядається психологами як інтегрована якість особистості, що поєднує всі її риси – інтелектуальні, моральні, вольові, фізичні, естетичні з пріоритетом чомусь “самоповаги”, що аналогічно, з погляду релігії, до “гордошів”. В українському педагогічному словнику зазначено: духовність – індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». Під духовністю розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу. Душевність характеризується добрим ставленням людини до оточуючих, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. З нею співвідноситься

потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення життя. Людина духовна у тій мірі, в якій вона замислюється над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності [3, с.50]. О.В. Сухомлинська пов’язує духовність зі сферою культури. За її словами, духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вростання в неї і розуміння як власного надбання [6, с.1]. Заслугує на увагу й така думка, що духовність належить до найбільш загальних, граничних характеристик людини та її життя. Відтак, її не можна визначити за допомогою звичайної логічної дефініції – через рід і видові ознаки можна означити лише їхні певні контури, а саме: здатність і потреба орієнтуватись у житті, вищі, універсальні цінності Істини, Добра, Краси в єдності [4, с.50]. У такому розумінні духовність виступає як ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленні.

Дехто з учених вважає, що не можна сказати, що ця людина має духовність, а ця ні. На їхній погляд, духовність – це “животворче джерело людини та її життя, яке потребує того, щоб його відкрили та доклали безперервних зусиль для його збереження” [4]. І далі дають яскраве порівняння з криницею, для користування якою потрібно віднайти підземне джерело, відкопати його і постійно стежити, щоб туди не потрапили бруд і сміття, щоб його не засипало землею. Тому можна сказати про людину, що вона духовна лише тоді, коли вона чинить і діє як духовна істота. З такою позицією і ми цілком погоджуємось і поділяємо її.

Духовність, як і всіляке інше поняття, є поліаспектним у своїй змістовій характеристиці. Духовність – це не якась особиста якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що протікає на позитивному тлі поведінки і

діяльності людини і характеризує її як цілісну особу. Духовність, як і щастя, є тоді, коли людина сама відчуває її наявність у своєму власному "Я" та й усі оточуючі, хто спілкується з таким психофізичним "Я", відчувають, що це справді людина високої духовності у всіх проявах її життєдіяльності і життєтворчості. Трактування духовності як інтегрованого поняття обов'язково повинно обіймати і його світське, і релігійне розуміння.

У сучасних педагогічних працях розкриваються нові перспективи та способи щодо вирішення проблеми духовно-морального виховання. Однак якщо говорити про цілісні дослідження і здобутки вітчизняної педагогічної спадщини щодо духовно-морального виховання дитини, то ця проблема розглядалася лише побіжно.

Одним із завдань в оновленні системи духовно-морального виховання дитини є узагальнення здобутків видатних педагогів, зокрема досвіду виховної роботи етнографа, педагога, видатної української дослідниці народної культури, чий дослідження базувались на багатолітніх спостереженнях над народним вихованням у селянській родині на Поліссі Ніни Борисівни Заглади.

Монографія Н. Заглади «Побут селянської дитини» й сьогодні залишається неоціненним внеском у розвиток етнографії дитинства, оскільки в ній не лише відображені всі сторони життя сільської дитини, а й зафіксовані пережиткові явища народної педагогіки, що проливають світло на характер духовно-морального виховання в найдавніші часи.

Разом із цим проблема формування формування, становлення та розвитку духовно-морального світу дитини у роботах Н. Заглади є недостатньо вивченою. І, незважаючи на інтерес з боку науковців до відомого етнографа, педагога, науковця, про що свідчать публікації останніх років, слід зазначити, що в цілому недостатньо уваги приділяється висвітленню її значення в історії педагогіки, адже його діяльність у радянські часи через ідеологічні упередження замовчувалась.

Це актуалізує необхідність характеристики особливостей духовно-морального виховання дитини у роботах відомого педагога, що є **метою** цієї статті.

Н. Заглада виявила і описала широке коло різноманітних явищ з дитячого життя 20-30-х років ХХ ст. на Україні, показала роль і місце дітей у родині, у громадському і господарському житті, що дало їй змогу говорити про побут селянської дитини як про окрему ділянку народного побуту. На думку дослідниці, побут дитини настільки широкий і багатий, що його можна структурно виділити її як спеціальну

галузь етнографії. Спираючись на етнографічні дослідження як західноєвропейських, так і українських та російських вчених, Н. Заглада прийшла до висновку, що вивчення дитячого побуту потрібно для з'ясування "яке місце і роль належить наймолодшому поколінню в загальній структурі й житті родини та громади". На її думку, дані з дитячого побуту "правитимуть також за цінні документи для науки за розвиток людської культури" [9, с.113].

Неабиякої уваги заслуговує праця Н. Заглади «Побут селянської дитини». Її цінність відзначає відома сучасна дослідниця Є. Сявавко: «З точки зору етнопедагогіки книга Н. Заглади «Побут селянської дитини» найбільш цінна, оскільки в ній не лише відображені всі сторони життя сільської дитини, а й зафіксовані пережиткові явища народної педагогіки, що проливають світло на характер виховання в найдавніші часи» [8, с. 40].

Провідною ідеєю в монографії було якомога ширше виявити всі явища дитячого життя, їхню матеріальну та духовну культуру, показати роль і місце дитини в родині, в громадській структурі та в господарстві досліджуваного села.

У своїй праці Н. Заглада зробила спробу виокремити методи виховного впливу на дитину, вказуючи на те, що часто у сім'ї використовувалися репресивні методи стосовно дитини: сварка, погрози, залякування, прокльони, фізичні покарання. Починаючи з другого року життя дитини, фізичні покарання уже ставали одним із поширених методів виховання. Їх застосовували щодо дитини, яка у чомусь провинилася. Вважалося, що якщо тих не бити, "то так воно і виросте не по людські". Часто слово "бійка" вживалося замість "наука" [1].

Загалом дослідження Н. Заглади «Побут селянської дитини» є найпершою і найбільш вдалою спробою дослідити життя українських дітей віком від 3 до 14 років з однієї місцевості. На жаль, ці дослідження довгий час не мали продовження. І сама Н. Заглада не все з своїх праць змогла видати. Талановиту дослідницю репресували, а її книгу заборонили.

Цікава, на нашу думку, у Н. Заглади вікова періодизація дитинства. До «першої верстви» вона відносить дітей (немовлят), які вимагають догляду і цілковитої уваги всієї родини. «Всі старання батьків коло дітей, – зазначає дослідниця, – відколи ті народяться до третього більше-менше року життя, зводяться до того, щоб сприяти розвиткові молодого організму, щоб зростити корисну, насамперед для родини, а тоді й для громади одиницю. За виразний довід на це є ціла низка заходів і пристосувань, що мають сприяти фізичному розвиткові молодого організму (колиска, стояка, сидячка, ходячка,

візочок тощо) «щоб дитина не виросла калікою» [1, с. 27]. Крім того в цей період, на думку Н. Заглади, «в інтересі громадянства» треба дбати і про розвиток інтелектуальних сил немовлят. Для цього народ має «певні надбання, що приводять до цієї мети, а саме: пісні, казки, скоромовки, оповідання, забавки тощо». До «другої верстви» за віковою періодизацією Н. Заглади, відносяться діти 3-14 років, які займають окреме місце в родині і суспільстві. Це зумовлює, вважає дослідниця, «одне з основних завдань, що стоїть перед суспільством: підготувати цю верству до майбутнього продуктивного життя». Тут вся увага і зусилля дорослих повинні зосереджуватися на «відповідній акції у цій сфері, що має за головну мету дальший розвиток фізичних та інтелектуальних сил, поглиблення досвіду й практичних знань, потрібних для майбутньої діяльності в дорослому віці». Третя, нарешті, «верства» молодого покоління – це молодь дозрілого віку (парубки й дівки), готова робоча сила, що виступає організовано, як так звані, «молодецькі громади», інституції, що їх початок сягає в дуже давні часи життя нашого народу; в деяких місцях України збереглися вони в більш або менш виразних, своїх первісних формах» [3, с. 27].

Провідною ідеєю в монографії було якомога ширше виявити всі явища дитячого життя, їхню матеріальну та духовну культуру, показати роль і місце дитини в родині, в громадській структурі та в господарстві досліджуваного села.

Праця складається з таких досліджень: «I. Дитяча одіж. II. Дитячий захист. III. Дитяче харчування. IV. Дитячі лови. Рибальство. Бджільництво. V. Випасання худоби. VI. Що ще діти роблять. VII. Дитячі забави та забавки. Дитячі іграшки. Інші способи розважатися. VIII. Діти й природа. IX. Діти й надприродні істоти. X. Громадське життя у дітей» [1, с. 31]. Дослідниця вважає, що «в межах цих десяти ділянок можна замкнути дані за дитяче життя, що разом повинні скласти повну картину дитячого побуту в певній місцевості» [4, с. 13].

На думку працівників етнографічної станції, результати дослідження дитячого життя можна «замкнути» в межі зазначених вище десяти пунктів, що разом складають повну картину дитячого побуту в певному регіоні.

Н. Заглада накреслює шляхи духовного виховання дітей, прилучення їх до християнства. Це насамперед – національні свята, звичаї, обряди, традиції українського народу, які є такими близькими до душі дитини.

У результаті проведених досліджень Н. Заглада переконливо доводить, що матеріальна й духовна культура дитячого життя настільки широка й багата, що потребує виділення її у спеціальну галузь етнографії. Вона закликала науковців провадити такі дослідження спільно й невідкладно, бо під впливом сьогочасного поступу багато цінних з наукового боку ознак минулого загине без сліду [6, с. 14-16].

Викладене дає підстави зробити узагальнюючий висновок, у сучасних педагогічних працях розкриваються нові перспективи та способи щодо вирішення проблеми духовно-морального виховання. Однак, якщо говорити про цілісні дослідження і здобутки вітчизняної педагогічної спадщини щодо духовно-морального виховання дитини, то ця проблема розглядалася лише побіжно. Тому звернення до педагогічної спадщини Н. Заглади, в якій чільне місце посідає проблема духовно-морального світу особистості дитини є вкрай актуальною на сьогодні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Заглада Н. Побут селянської дитини / Н. Заглада. – К. : Держтрест «Київ-Друк», 1928. – 180 с.
2. Зеньковский В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. – М., 1993.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1977.
4. Капица О. К вопросу об этнографии детского возраста / О. Капица // ИМФЕ, ф. 1-4, № 182, арк. 1-6.
5. Мистецтво життєдіяльності особистості. – К., 1987.
6. Побірченко Н.С. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років / Н.С. Побірченко // Історико-педагогічний альманах – 2012. – № 2. – С.13-17.
7. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських духовних цінностей // Шлях освіти. – 2004. – № 4.
8. Сявко Є. Етнопедагогіка: сучасний стан дослідження / Є. Сявко // Науково-методичний вісник. – 1995. – № 3. – С. 39-52.
9. Щербак І. Енциклопедія дитинства: [Про вченого-народознавця Ніну Загладу та її монографію „Побут селянської дитини”] / І. Щербак // Неопалима купина. – 1995. – № 5-6. – С. 112-114.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стрижаків Артем Олегович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: розвиток духовно-морального світу особистості дитини в етнопедагогічній спадщині Н. Заглади.